

Mendelova genetika v příkladech

Základy populační genetiky

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Populace – soubor jedinců stejného druhu, obývajících konkrétní biotop v konkrétním čase, kteří jsou schopni se vzájemně křížit.

Vlastnosti populace:

Z hlediska demografického: nominální velikost (absolutní počet jedinců), hustota, dynamika vývoje a struktura: věková, pohlavní), rozptyl / shlukování jedinců atd.

Z hlediska genetického jsou základními vlastnostmi populace:

Efektivní velikost: je dána početností (nominální velikostí) populace a také četností (míry), v jaké se jednotliví členové populace podílejí na reprodukci (jejich reprodukčním fitness)

System reprodukce, t. j. způsob odevzdávání genetické informace z jedné generace na následující.

System reprodukce

Panmixe – úplně náhodné párování gamet (pohlavních buněk), při kterém je pravděpodobnost spojení kterýchkoliv dvou gamet nezávislá na jejich původu (rodičovském jedinci) a genotypu

Výběrové/ přednostní párování – partneři se kříží nenáhodne, na základě konkrétních kritérií. Nejběžnějším případem je výběr na základě příbuznosti, tedy **příbuzenské křížení (inbreeding)**, kterého extrémním případem je **autogamie** (v populaci dochází výlučně k samooplozování)

Fenotypové a genetické charakteristiky populací

Fenotypové: zastoupení fenotypů anebo fenotypových tříd, jako jsou barva květů, výška, typ větvení stromů, časnost-pozdnost rašení...

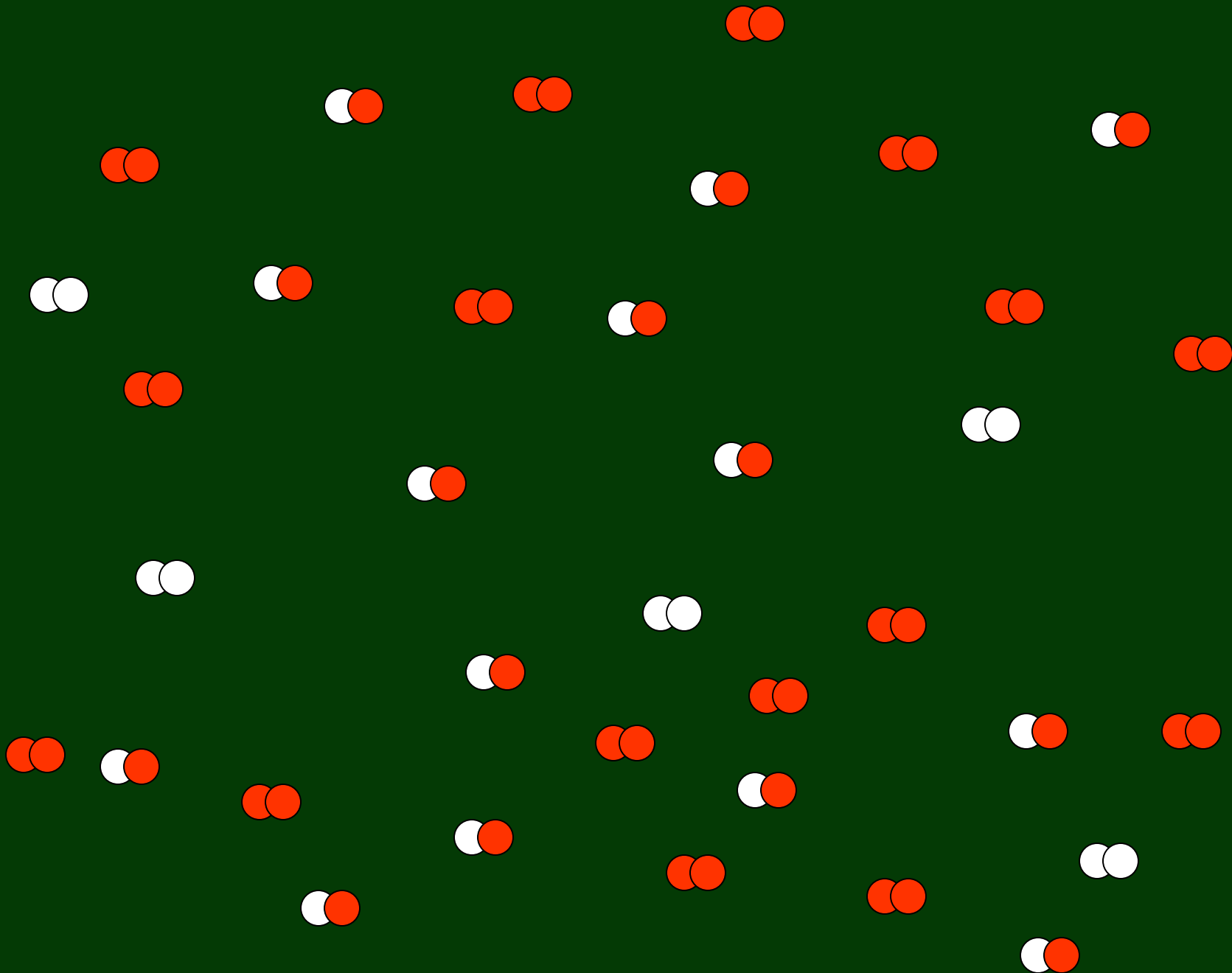
Základní genetické charakteristiky populace :

Alelická struktura - četnosti alel,
- očekávaná heterozygotnost,
- efektivní počet alel na lokus

$$\text{Četnost alely: } p(A_i) = P(A_i A_i) + \frac{1}{2} \sum P(A_i A_j); i \neq j$$

Genotypová struktura - četnosti genotypů,
- pozorovaná heterozygotnost

$$\text{Četnost genotypu: } P(A_i A_j) = N(A_i A_j) / N$$

AA

Aa

aa

Počty genotypů

$$N(AA) = 16$$

$$N(Aa) = 14$$

$$N(aa) = 5$$

$$N = 35$$

Četnosti genotypů

$$P(AA) = 16/35 = 0,457$$

$$P(Aa) = 14/35 = 0,400$$

$$P(aa) = 5/35 = 0,143$$

AA
A

Aa

aa

a

Počty genotypů

$$N(AA) = 16$$

$$N(Aa) = 14$$

$$N(aa) = 5$$

$$N = 35$$

Četnosti genotypů

$$P(AA) = 16/35 = 0,457$$

$$P(Aa) = 14/35 = 0,400$$

$$P(aa) = 5/35 = 0,143$$

Četnosti alel

$$\begin{aligned} p(A) &= P(AA) + \frac{1}{2} P(Aa) \\ &= 0,657 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} p(a) &= P(aa) + \frac{1}{2} P(Aa) \\ &= 0,343 \end{aligned}$$

Hodnocení genetických rozdílů mezi populacemi:

- Testováním hypotéz o shodě četností alel /genotypů.
- Porovnáním heterozygotnosti v jednotlivých lokusech a průměrných heterozygotností přes víc lokusů.
- Detekcí odchylek genotypových četností od rovnovážného stavu dle Hardyho-Weinbergova zákona
Indexem fixace $F = 1 - H_o/H_e$.
- Genetickými vzdálenostmi - v alelické struktuře (genofondu) populací vypočítanými z rozdílů četností alel v jednotlivých lokusech.

Vývoj genotypové a alelické struktury panmiktické populace

Hardy-Weinbergův zákon

V nekonečně velké panmiktické populaci zůstává zastoupení alel z generácie na generáci stejné, pokud v populaci nedochází ke

- selekci
- mutacím
- migraci
- genetickému driftu (náhodné změny ve výskytu a četnosti alel)

= evoluční faktory

V panmiktické populaci jedna generace náhodného párování postačuje na ustálení genotypové struktury

Genotypové frekvence v panmiktické populaci, ve které nepůsobí evoluční faktory, mají binomické rozdělení:

Rozvinutím binomu

$$(p + q)^2 = 1$$

dostaneme

$$p^2(AA) + 2pq(Aa) + q^2(aa) = 1$$

Vývoj genotypové a alelické struktury panmiktické populace Hardy-Weinbergův zákon

Rostlinné populace

		♂		♀	
		$p A$	$q a$	$p A$	$q a$
Generace 0	AA P Gamety $1,0 A$				
Generace 1	p^2 $1,0 A$	$p A$	$p \times p = p^2$ AA	$p A$	$p \times q = pq$ Aa
Generace 2	p^2 $1,0 A$	$p A$		$p A$	
Generace 3	p^2 $1,0 A$	$q a$	$q \times p = pq$ Aa	$q a$	$q \times q = q^2$ aa
...					

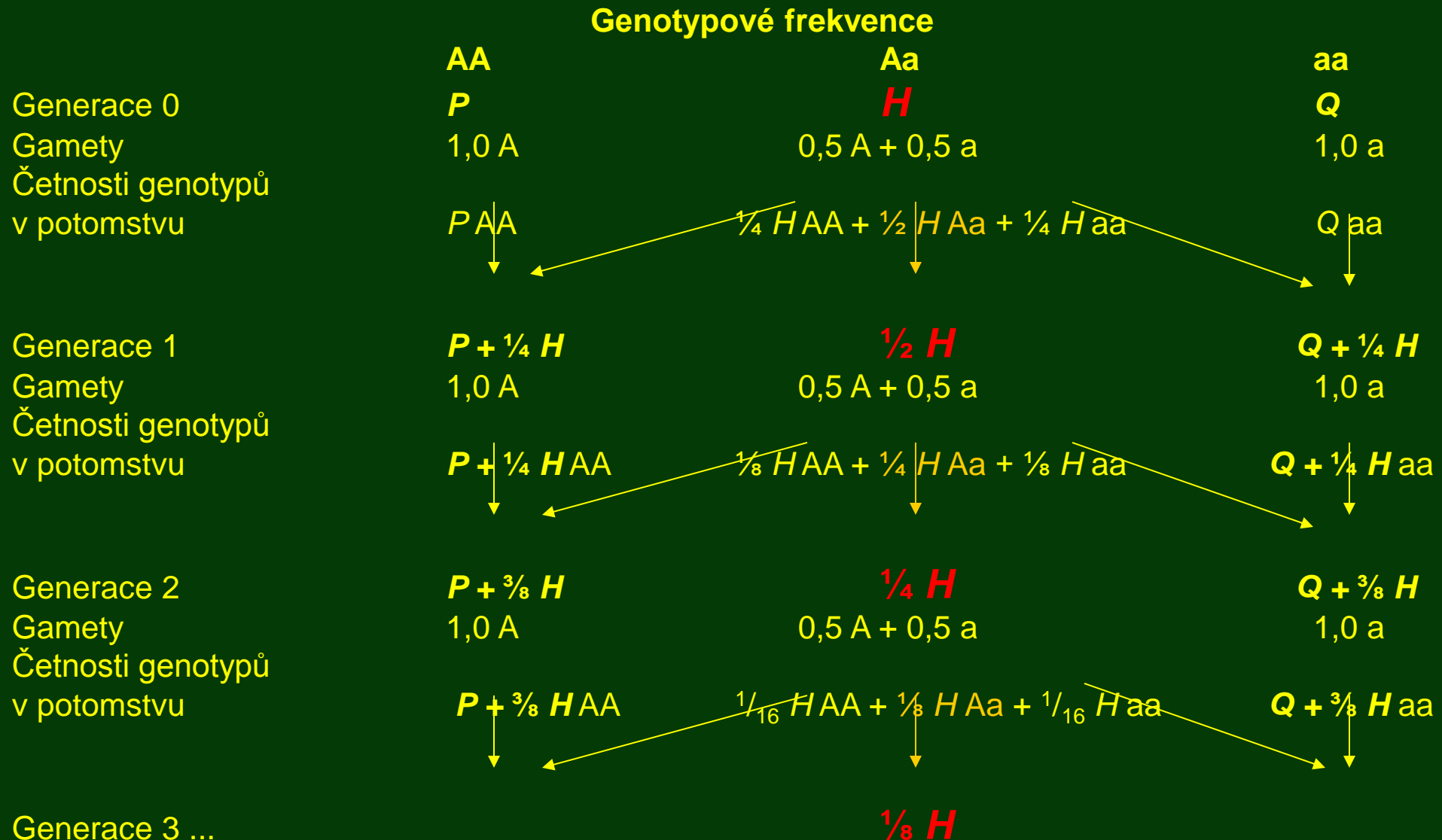

<p>Genotypové četnosti v diploidní generaci</p> <p>AA p^2 $2Aa$ aa q^2</p>	<p>Genotypové četnosti v gametách</p> <p>A p a q</p>	<p>Genotypové četnosti v diploidní generaci</p> <p>AA p^2 $2Aa$ aa q^2</p>	<p>Genotypové četnosti v gametách</p> <p>A p a q</p>
---	--	---	--

<p>Genotypové četnosti v diploidní generaci</p> <p>AA p^2 $2Aa$ aa q^2</p>	<p>Genotypové četnosti v gametách</p> <p>A p a q</p>	<p>Genotypové četnosti v diploidní generaci</p> <p>AA p^2 $2Aa$ aa q^2</p>	<p>Genotypové četnosti v gametách</p> <p>A p a q</p>
---	--	---	--

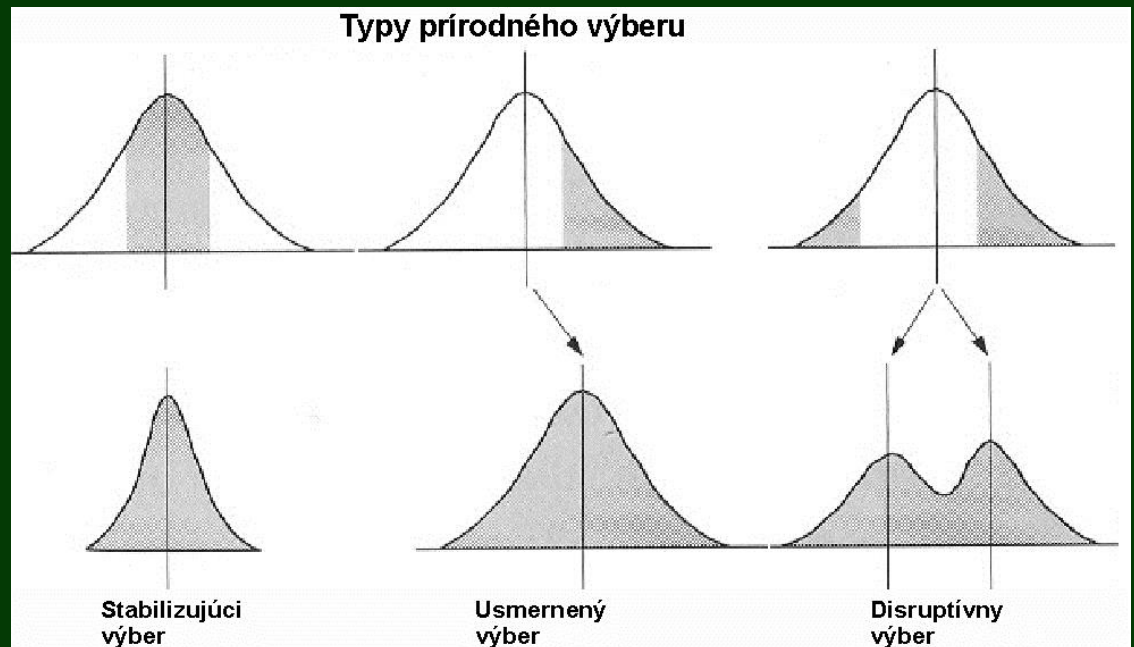
Homozygotizace jako důsledek autogamie : vývoj genotypové struktury autogamní populace

Selekce – odlišné odevzdávání genetické informace mezi generacemi v důsledku odlišné životaschopnosti (viability) nebo plodnosti (fertility)

Fitness (biologická zdatnost = životaschopnost × plodnost)

Vliv výběru na proměnlivost polygenního fenotypového znaku:

Genetický základ selekce:

- proti recesívním homozygotům (letální a semiletální alely)
- proti dominantní alele
- ve prospěch nebo oproti aditivite genů (kvantitativní znaky)
- ve prospěch heterozygotů (heteróza)
- v neprospech heterozygotů (outbrední deprese)

Selekční koeficient – podíl jedinců konkrétního genotypu, kteří se z populace vymizí za 1 generaci

Genetický drift

- náhodné změny alelické struktury
- ovlivňuje genofond a genetickou strukturu
  - v malých populacích
  - výskyt alel s nízkým početným zastoupením

Pravděpodobnosti přenosu alely s jistou četností do následující generace

N – chromozomové číslo, p_i – četnost alely, x – očekávané zastoupení alely

$$P_i(x) = \binom{2N}{x} p_i^x (1 - p_i)^{2N-x}$$

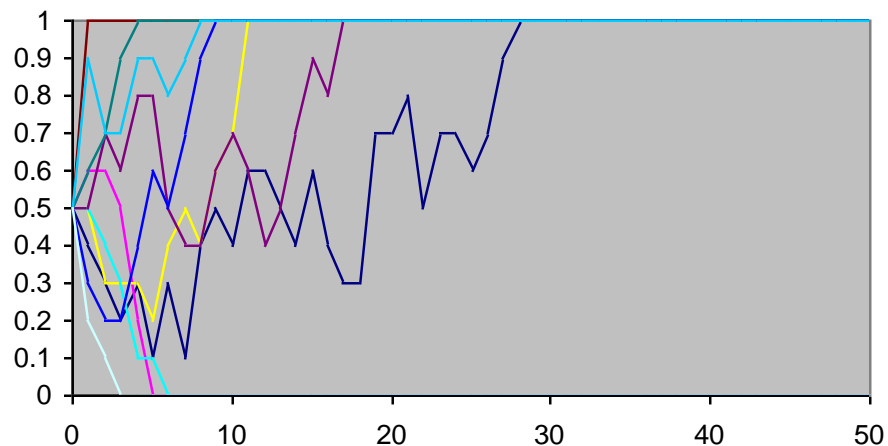
$$\binom{2N}{x} = \frac{(2N)!}{(2N-x)!x!}$$

$2N = 4$	0	1	2	3	4
	p_i				
x	0	0,25	0,5	0,75	1
0	1	0,3164	0,0625	0,0039	0
1	0	0,4219	0,2500	0,0469	0
2	0	0,2109	0,3750	0,2109	0
3	0	0,0469	0,2500	0,4219	0
4	0	0,0039	0,0625	0,3164	1

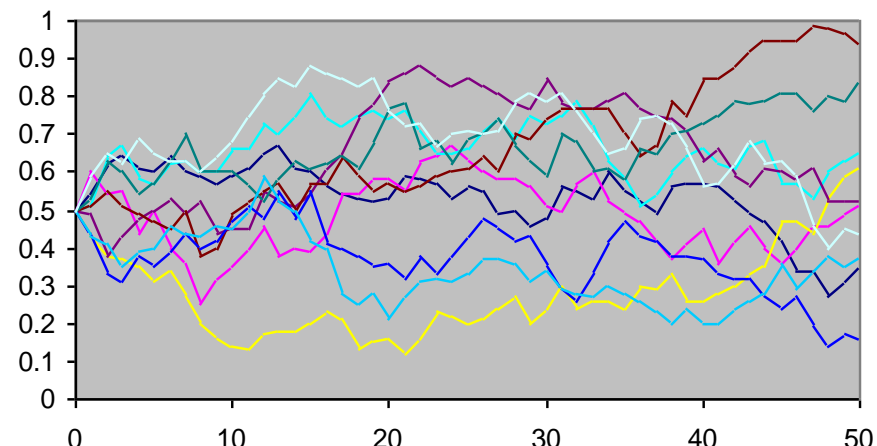

Účinky genetického driftu na alely s výchozí četností 0,5 (50%) v populacích 5, 50, 500 a 5 000 jedinců (N_e). Osa x: počet generací

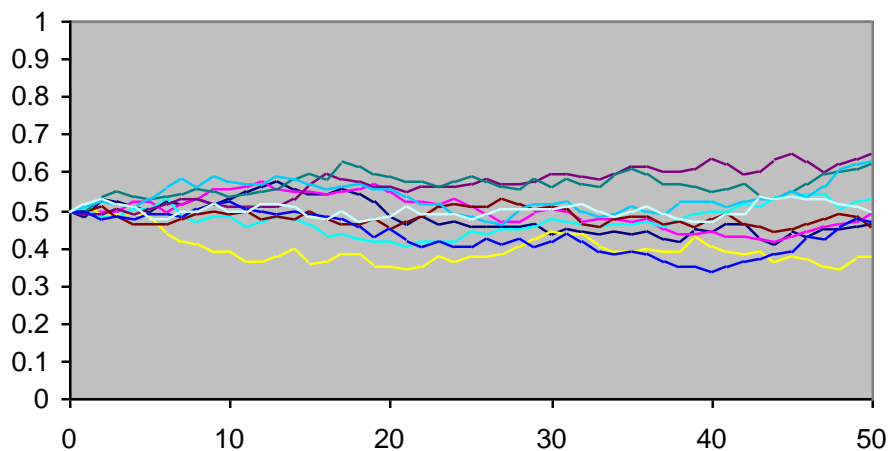
$N_e = 5$

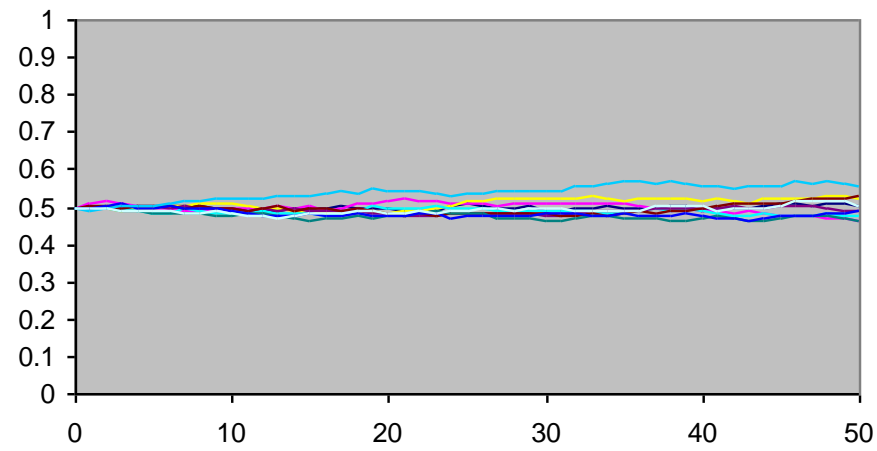
$N_e = 50$

$N_e = 500$

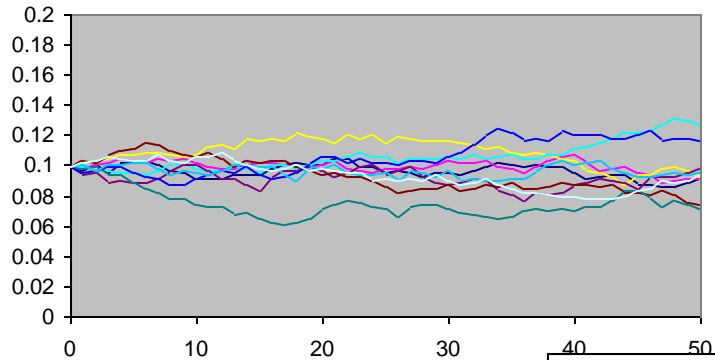

$N_e = 5000$

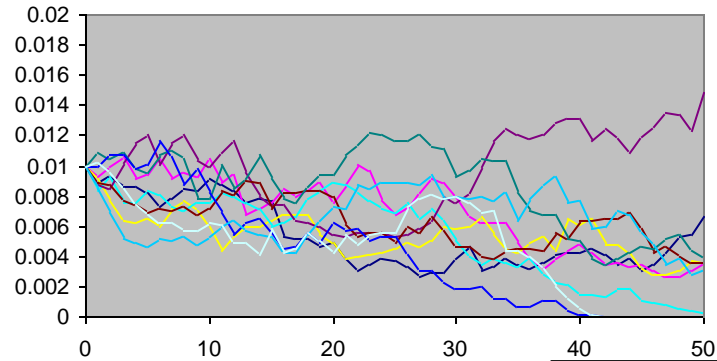

Účinky genetického driftu na zřidkavé alely s výchozími četnostmi 0,1, 0,01 a 0,001 v populaci 5 000 jedinců (N_e)

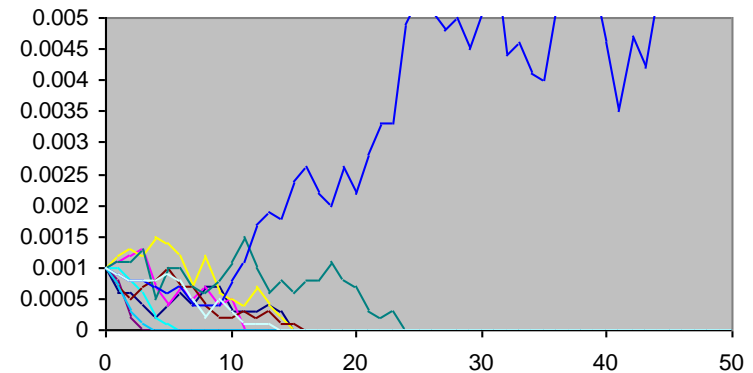
$N_e = 5000$

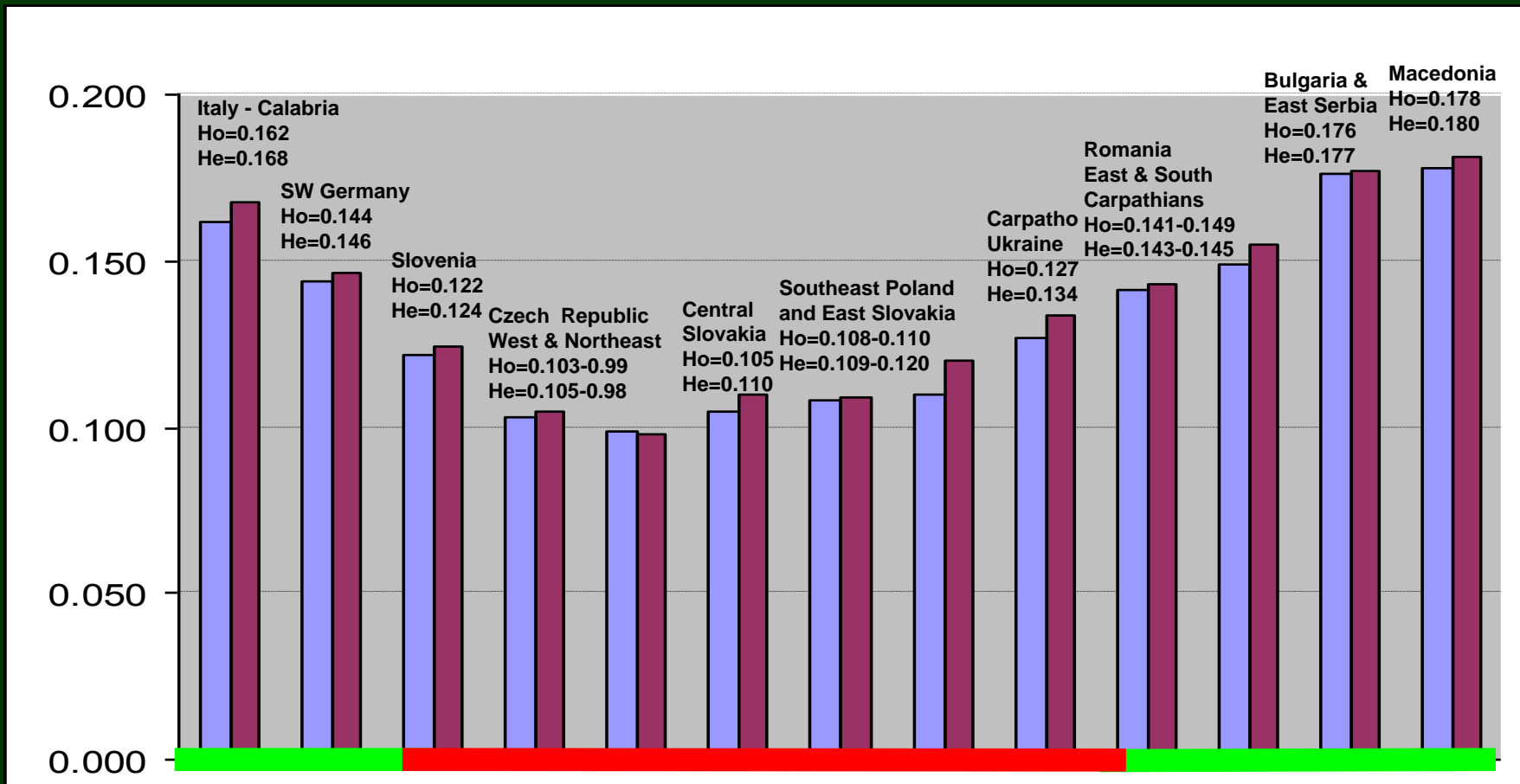
$N_e = 5000$

$N_e = 5000$

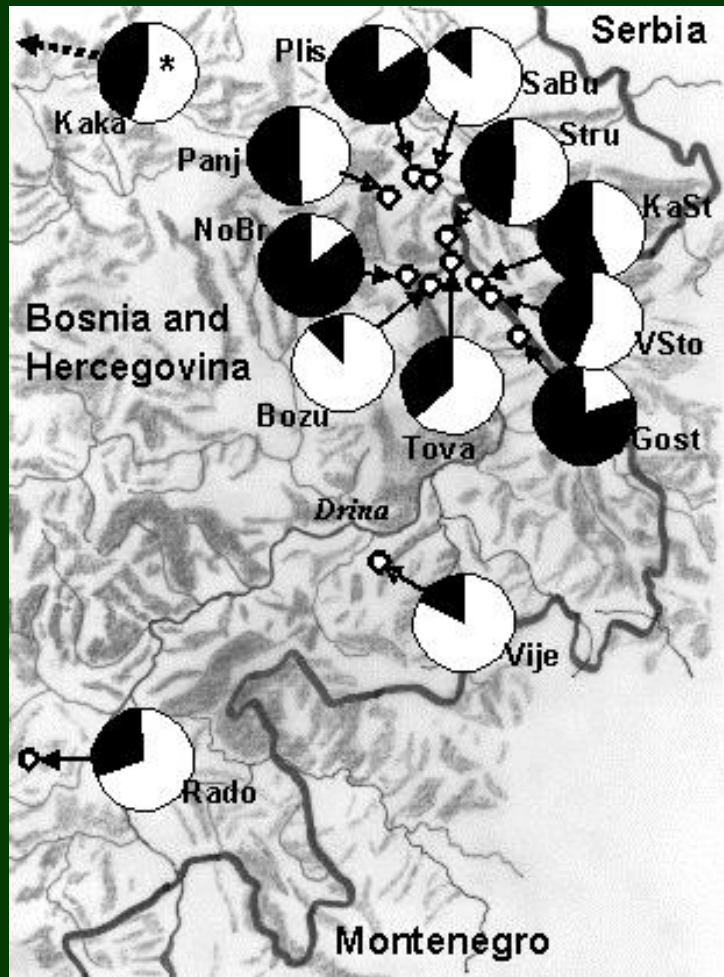

Kontrastní heterozygotnosti jedle bělokoré v různých částech jejího areálu

- nepřímý důkaz hypoteze Larsena (1986) vysvětlující chřádnutí jedle ve střední Evropě (rudá barva na ose x) jako důsledku snížení genetické variability této dřeviny genetickým driftem, ke kterému došlo v glaciálních refugiích a/nebo počas jejího poledového šíření.

Procesy vedoucí ke genetickému driftu v přirozených populacích:

- Efekt hrdla láhve (Bottleneck Effect) – vymíráním (silnou redukcí velikosti) a opětovnou obnovou populace
- Efekt zakladatele (Founder Effect) – vznik izolované populace z nízkého počtu jedinců (zakladatelů)

Příklad: Alelická struktura malých izolovaných populací, tvořících přirozený areál smrku pančičova, zdroj: Ballian a kol.2007

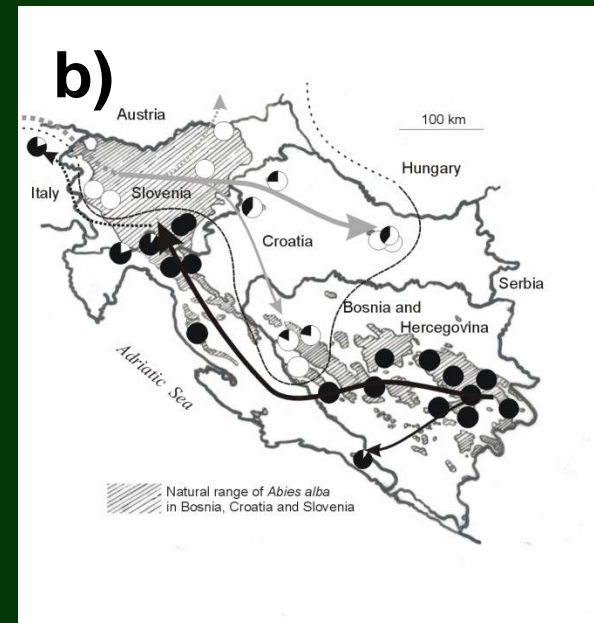
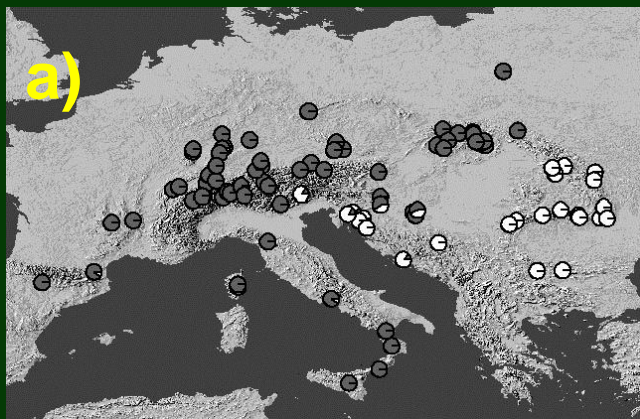
Migrace

Přenos genů mezi populacemi

- pylem
- semeny
- vegetativně
  - kořenovým vymlazováním
  - hroužením
  - zakořeněním přenesené části

Části areálu *Abies alba* osídlené ze 2 různých glaciálních refugií (a) a tok genů mezi nimi v západní části Balkánu (b).

Zdroj: Gomory a kol. 2005

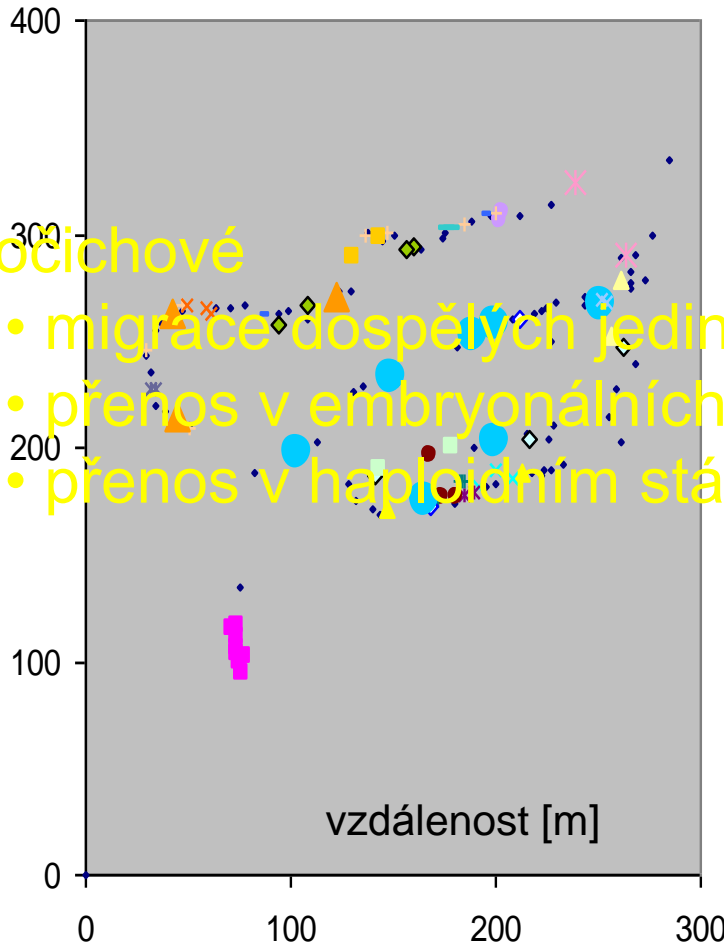
Příklad migrace dřeviny prostřednictvím vymlazování:

vzdálenost [m]

čerešňa Králová

Živočiškové

- migrace dospělých jedinců
- přenos v embryonálních stádiích (vajíček, tkry)
- přenos v haploidním stádiu (spóra)

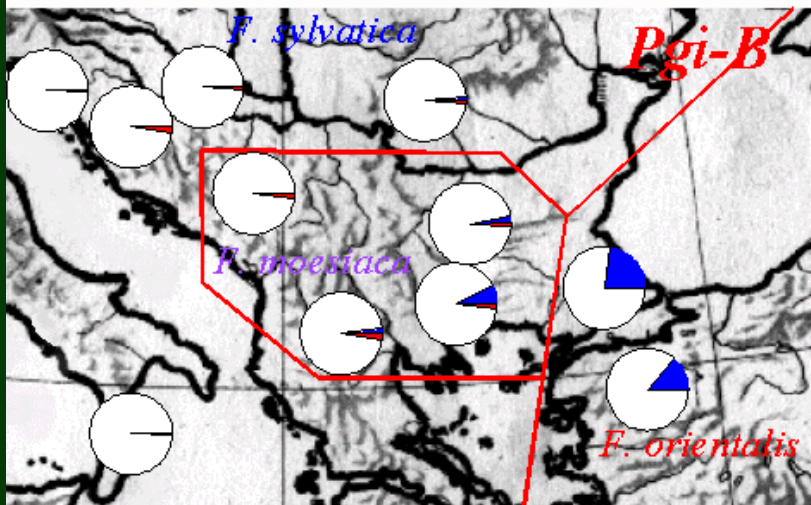
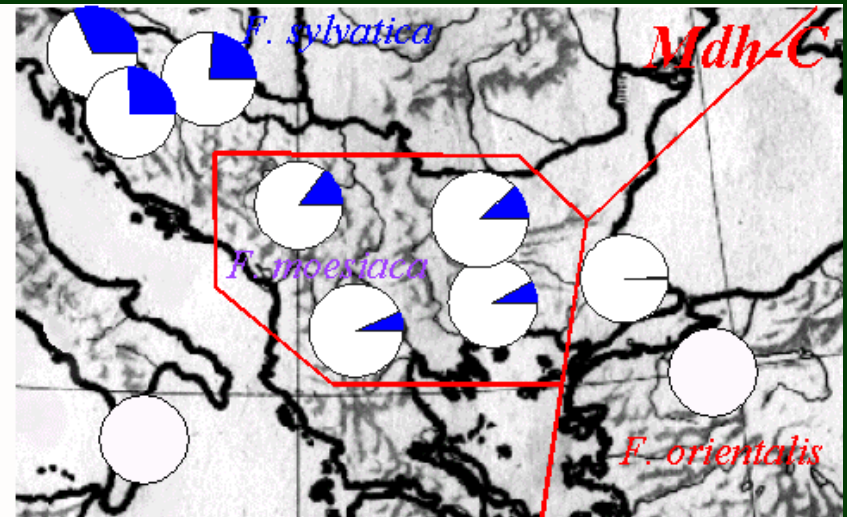
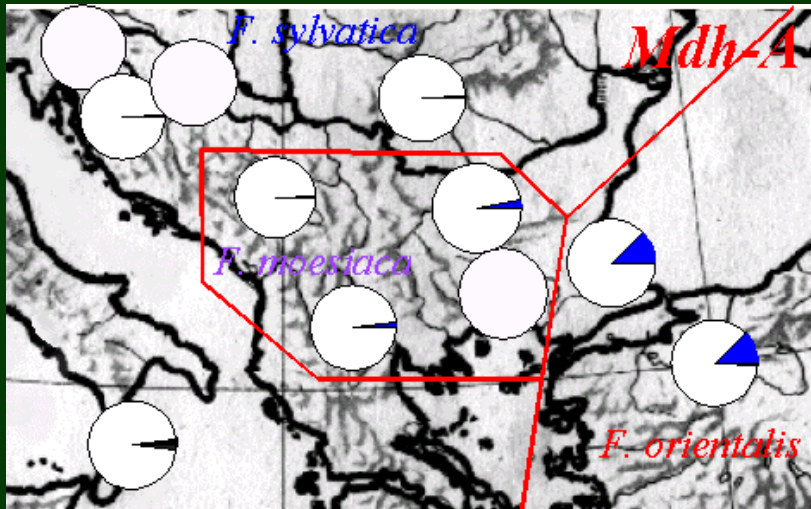

Baum	X	Y	Klon	Voll-	Halb-	Nicht	Baum	X	Y	Klon	Voll-	Halb-	Nicht
geschw. geschw. vererbt						geschw. geschw. vererbt							
2	(1.1	6.1)	))))))	))	))	))	62	(27.4	69.0)	))))))	))	))	))
12	(28.8	0.6)	))))))	))	))	))	108	(-1.8	87.3)	))))))	))	))	))
42	(7.0	43.2)	))))))	))	))	))	171	(10.1	124.0)	))))))	))	))	))
3	(8.6	10.2)	))))))	))	))	))	36	(15.2	33.8)	))))))	))	))	))
24	(2.0	20.4)	))))))	))	))	))	41	(29.8	46.6)	))))))	))	))	))
4	(12.1	10.8)	))))))	))	))	))	63	(24.3	65.2)	))))))	))	))	))
38	(26.3	37.0)	))))))	))	))	))	67	(12.5	66.6)	))))))	))	))	))
76	(-0.7	81.8)	))))))	))	))	))	70	(-0.5	65.4)	))))))	))	))	))
86	(22.0	80.4)	))))))	))	))	))	120	(25.1	93.8)	))))))	))	))	))
110	(0.3	95.8)	))))))	))	))	))	74	(0.9	76.4)	))))))	))	))	))
149	(10.0	118.7)	))))))	))	))	))	119	(22.6	95.6)	))))))	))	))	))
6	(13.6	3.4)	))))))	))	))	))	79	(5.5	83.3)	))))))	))	))	))
7	(15.6	1.8)	))))))	))	))	))	151	(13.5	111.5)	))))))	))	))	))
31	(20.6	31.4)	))))))	))	))	))	152	(15.0	111.6)	))))))	))	))	))
34	(-6.4	36.4)	))))))	))	))	))	153	(14.9	110.9)	))))))	))	))	))
11	(21.4	6.5)	))))))	))	))	))	154	(17.9	109.8)	))))))	))	))	))
92	(26.7	85.7)	))))))	))	))	))	80	(9.2	77.2)	))))))	))	))	))
140	(1.5	112.3)	))))))	))	))	))	160	(31.0	126.1)	))))))	))	))	))
14	(26.1	19.2)	))))))	))	))	))	161	(30.5	127.4)	))))))	))	))	))
131	(18.2	103.8)	))))))	))	))	))	81	(9.3	78.8)	))))))	))	))	))
133	(12.8	103.5)	))))))	))	))	))	129	(25.3	109.8)	))))))	))	))	))
109	(-0.6	92.8)	))))))	))	))	))	130	(24.8	109.6)	))))))	))	))	))
17	(16.5	6.1)	))))))	))	))	))	99	(23.3	84.8)	))))))	))	))	))
107	(12.3	87.4)	))))))	))	))	))	134	(11.2	104.0)	))))))	))	))	))
53	(9.4	59.0)	))))))	))	))	))	135	(10.5	104.9)	))))))	))	))	))
166	(16.9	124.0)	))))))	))	))	))	136	(11.1	104.9)	))))))	))	))	))
18	(6.3	19.0)	))))))	))	))	))	117	(5.6	99.8)	))))))	))	))	))
27	(-6.8	25.2)	))))))	))	))	))	128	(24.7	108.0)	))))))	))	))	))
95	(20.1	74.6)	))))))	))	))	))	180	(24.1	138.5)	))))))	))	))	))
101	(21.1	87.8)	))))))	))	))	))	123	(28.8	98.1)	))))))	))	))	))
102	(18.0	90.3)	))))))	))	))	))	124	(31.2	96.3)	))))))	))	))	))
103	(17.5	90.1)	))))))	))	))	))	105	(12.0	139.0)	))))))	))	))	))
26	(-4.2	21.4)	))))))	))	))	))	37	(7.4	36.1)	))))))	))	))	))
72	(-1.6	70.5)	))))))	))	))	))	40	(35.1	67.1)	))))))	))	))	))
73	(-1.0	61.3)	))))))	))	))	))	126	(30.6	116.8)	))))))	))	))	))
84	(1.8	91.1)	))))))	))	))	))	178	(31.8	135.0)	))))))	))	))	))
105	(13.3	86.5)	))))))	))	))	))	179	(26.5	140.3)	))))))	))	))	))
29	(5.1	25.8)	))))))	))	))	))	181	(22.5	145.0)	))))))	))	))	))
43	(7.7	48.7)	))))))	))	))	))	127	(26.9	108.0)	))))))	))	))	))
142	(-1.5	113.5)	))))))	))	))	))	182	(16.8	144.5)	))))))	))	))	))
147	(1.4	113.9)	))))))	))	))	))	197	(-2.2	139.1)	))))))	))	))	))
32	(26.3	29.8)	))))))	))	))	))	33	(30.6	26.0)	))))))	))	))	))
143	(-4.2	112.3)	))))))	))	))	))	45	(9.6	45.7)	))))))	))	))	))
198	(-5.0	137.0)	))))))	))	))	))	40	(31.2	40.2)	))))))	))	))	))
182	(16.8	144.5)	))))))	))	))	))	57	(-3.2	60.0)	))))))	))	))	))
197	(-2.2	139.1)	))))))	))	))	))	98	(25.4	81.0)	))))))	))	))	))
33	(30.6	26.0)	))))))	))	))	))	89	(25.7	81.0)	))))))	))	))	))
45	(9.6	45.7)	))))))	))	))	))	35	(11.7	34.2)	))))))	))	))	))
40	(31.2	40.2)	))))))	))	))	))	125	(30.0	103.4)	))))))	))	))	))
57	(-3.2	60.0)	))))))	))	))	))	68	(14.6	62.8)	))))))	))	))	))
98	(25.4	81.0)	))))))	))	))	))	39	(28.0	41.2)	))))))	))	))	))
89	(25.7	81.0)	))))))	))	))	))	69	(6.3	66.5)	))))))	))	))	))
35	(11.7	34.2)	))))))	))	))	))	148	(9.7	118.6)	))))))	))	))	))
125	(30.0	103.4)	))))))	))	))	))	44	(-0.7	46.9)	))))))	))	))	))
68	(14.6	62.8)	))))))	))	))	))	48	(17.4	58.6)	))))))	))	))	))
39	(28.0	41.2)	))))))	))	))	))	65	(15.6	68.3)	))))))	))	))	))
69	(6.3	66.5)	))))))	))	))	))	66	(15.4	68.5)	))))))	))	))	))
148	(9.7	118.6)	))))))	))	))	))	30	(8.1	28.8)	))))))	))	))	))
44	(-0.7	46.9)	))))))	))	))	))	64	(17.8	64.1)	))))))	))	))	))
48	(17.4	58.6)	))))))	))	))	))	132	(16.5	103.2)	))))))	))	))	))
65	(15.6	68.3)	))))))	))	))	))	163	(22.0	129.0)	))))))	))	))	))
66	(15.4	68.5)	))))))	))	))	))	54	(4.0	55.6)	))))))	))	))	))
30	(8.1	28.8)	))))))	))	))	))	56	(1.8	55.7)	))))))	))	))	))
64	(17.8	64.1)	))))))	))	))	))							
132	(16.5	103.2)	))))))	))	))	))							
163	(22.0	129.0)	))))))	))	))	))							
54	(4.0	55.6)	))))))	))	))	))							
56	(1.8	55.7)	))))))	))	))	))							

Izolace

- **geografická** (v nespojitém areálu)
- **vzdáleností** (v spojitém areálu)
- **fenologická** – odlišná doba květení (uvolňování pylu, fertility vajíček) u rostlin
  - sezónní rytmus
  - denní rytmus
  - vlivem stanovištních podmínek – nadmořské výšky
- **genetická**
  - prezygotické mechanismy
    - gametofytická inkompatibilita
    - sporofytická inkompatibilita (pylu a blizny)
  - postzygotické mechanismy
    - aborce semen
    - sterilita kříženců
    - snížená životaschopnost kříženců

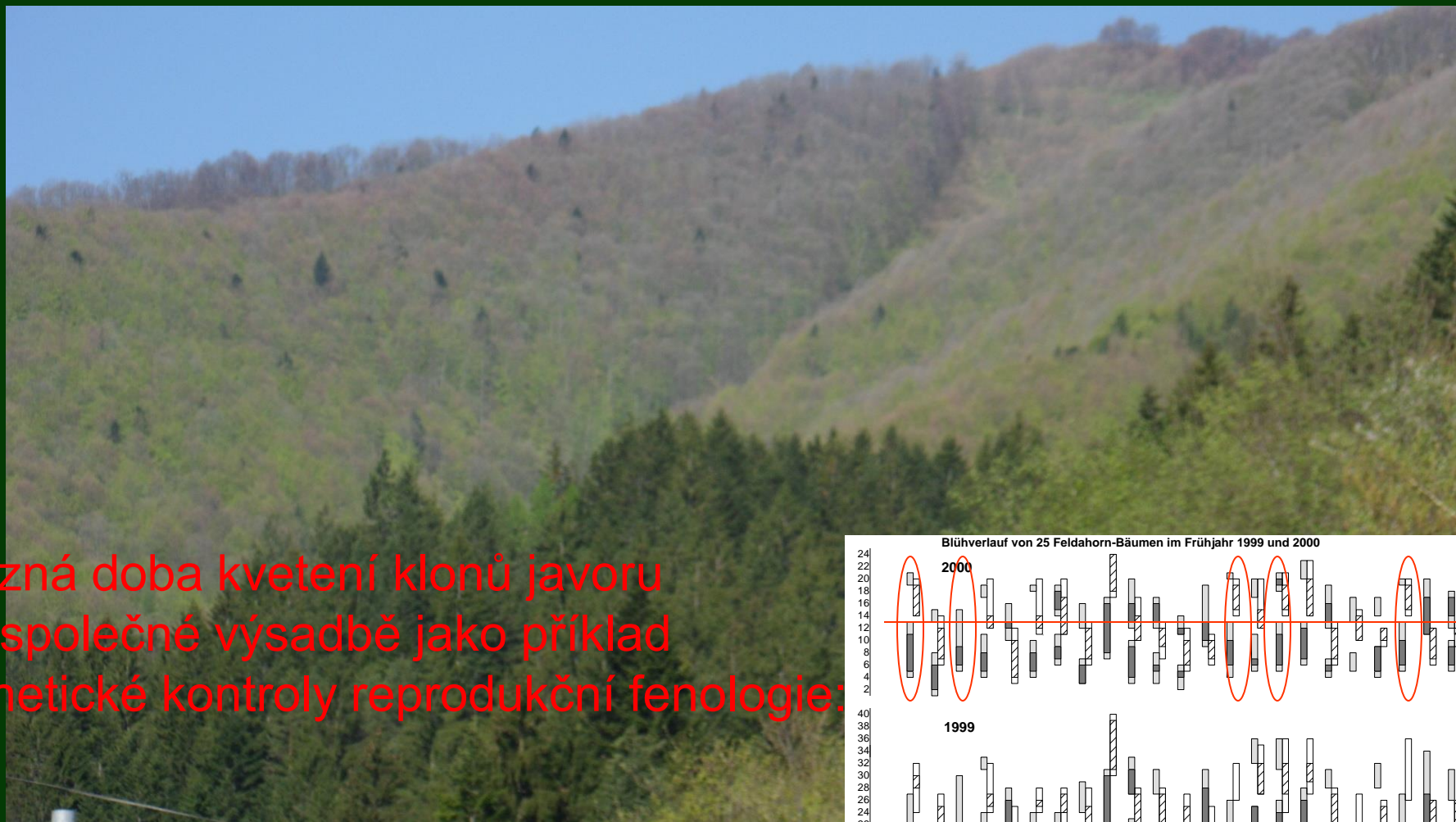
Příklad geografické izolace u buku lesního:

Fagus sylvatica na Balkánu

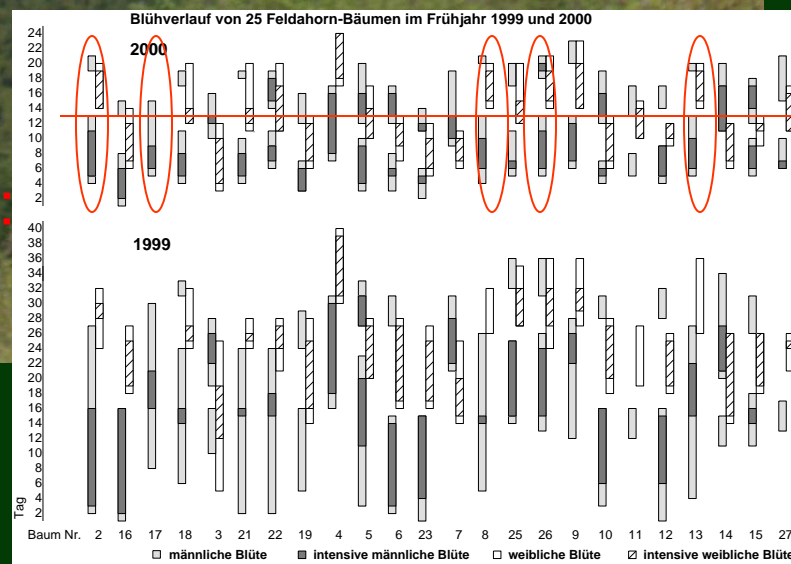

Fenologický posun vlivem rozdílných stanovištních podmínek – posun nástupu vegetace v závislosti of nadmořské výšky

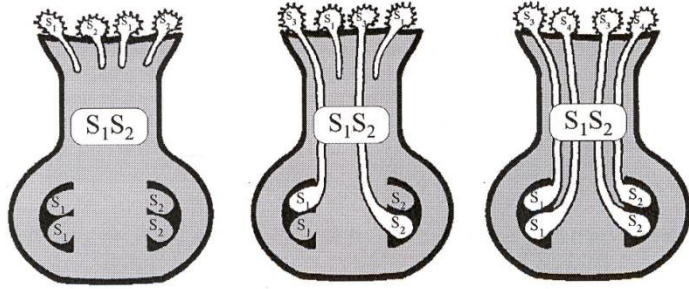

Různá doba kvetení klonů javoru
ve společné výsadbě jako příklad
genetické kontroly reprodukční fenologie:

Semenný sad *Acer pseudoplatanus*

genetická – prezygotické mechanizmy

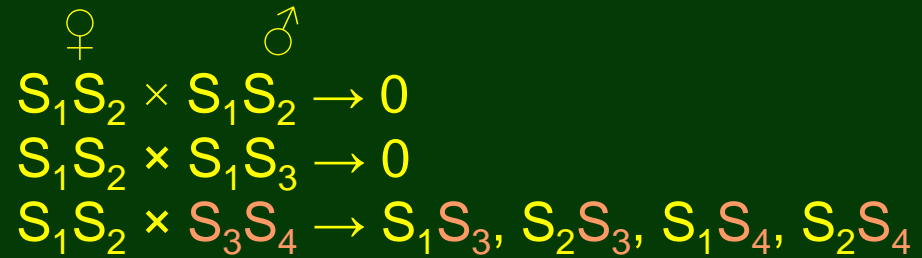
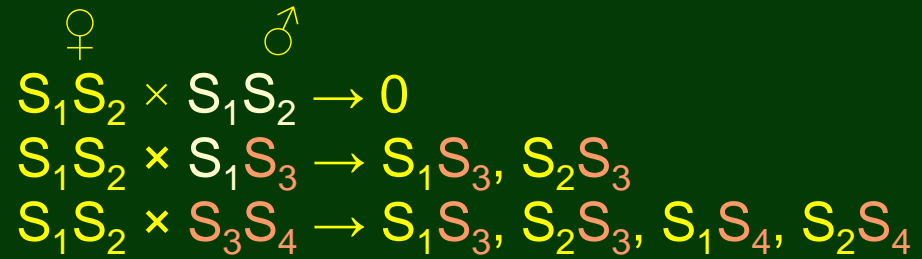

Cross: $S_1S_2 \times S_1S_2$

$S_1S_2 \times S_1S_3$

$S_1S_2 \times S_3S_4$

Gametofytická inkompatibilita

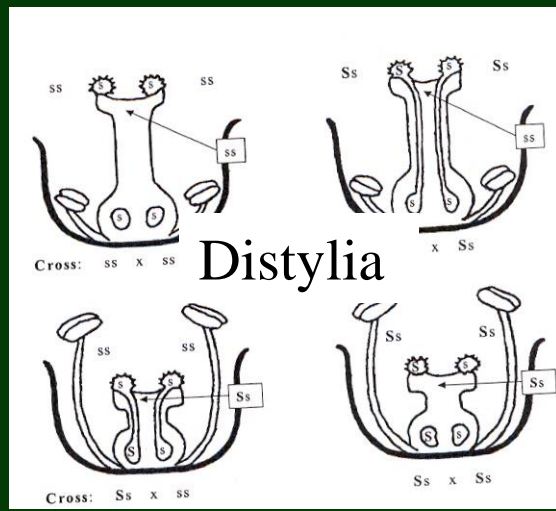

Jehličnany:

- Odlišná pozice samčích a samicích květenstev
- Odlišná doba prášání a receptivity na jedinci
- Polyembryonie a aborce embryí z příb. křížení

postzygotické mechanizmy

např. polyembryonie x letální alely

Cross: $ss \times ss$

$x Ss$

Cross: $Ss \times Ss$

$x ss$